

KRIG OG FRED

I DET 21. ÅRHUNDREDE

BERTEL HEURLIN

Samfunds
litteratur

FACTS, FORESTILLINGER OG FORKLARINGER

Krig og fred i det 21. århundrede

Til min store familie: Marianne, børnene Thomas, Anne og Martin, bonusbørnene Joy og Josephine, børnebørnene Karina, Katrine, Frederik, Carl, Amalie, Joakim, Johan, Mattis, Xenia, Elvira, Malu, Ingrid og Gertrud, bonusbørnebørnene Sophia, Isabel, Isak og Alba og oldebørnene Emil, Freja, Isabel og en på vej.

Krig fred i det 21. århundrede
– *facts, forestillinger og forklaringer*

Bertel Heurlin

Samfundslitteratur

Bertel Heurlin

Krig og fred i det 21. århundrede – facts, forestillinger og forklaringer

1. udgave 2009

E-bogen er udgivet i 2016

© Samfundslitteratur 2009

Omslag: Imperiet

Sats: SL grafik

Tryk: Narayana Press

Foto, forside: Sergey Ponomarev, Polfoto

Forfatterfoto: Ricky John Molloy

E-bog produktion: PHi Business Solutions Ltd. (Chandigarh, India)

Trykt bog ISBN: 978-87-593-1377-0

E-bog ISBN: 978-87-593-2676-3

Samfundslitteratur

info@samfundslitteratur.dk

samfundslitteratur.dk

Alle rettigheder forbeholdes.

Kopiering fra denne bog må kun finde sted på institutioner eller i virksomheder, der har indgået aftale med Copydan Tekst & Node, og kun inden for de rammer, der er nævnt i aftalen. Undtaget herfra er korte uddrag til anmeldelse.

Indhold

Forord · 7

1. DEL Introduktion · 13

Kapitel 1. Introduktion · 15

Krigs- og fredsfortællinger · 15

2. DEL Generelle dimensioner i krig og fred · 29

Kapitel 2. Krig og fred som fænomener · 31

Fænomener og begreber · 31

Krigens nuværende fremtrædelsesformer · 36

Fredens fremtrædelsesformer · 46

Kapitel 3. Begreber og teorier om krig · 55

Kapitel 4: Begreber og teorier om fred · 117

Kapitel 5. Krigens og fredens organisationsformer · 133

Krigens organisationsformer – idealmodeller · 133

Fredens organisationsformer · 156

Kapitel 6. Krig og fred i det 21. århundrede: kontrasterende
tolkninger · 165

Fem fundamentale forklaringer · 165

Seks globale revolutioner · 171

3. DEL Specifikke dimensioner for krig og fred: paradokserne · 189

Kapitel 7. Lov og ret i krig og fred: paradoksale relationer · 191

Kapitel 8. Sikkerhedsbegrebet: krigen som skaber sikkerhed –
freden som skaber usikkerhed? · 203

Sikkerhed, usikkerhed, krig, fred · 203

Seks sikkerhedsniveauer · 213

Sikkerhedsmodeller · 223

Kapitel 9. Terror og terrorkrig: er freden truet ved krigen mod
terror? · 229

Paradokset · 229

Kapitel 10. Kernevåben · 241

Kapitel 11. Identiteter · 261

Forskellige former for kollektiv identitet · 264

Kapitel 12. Danmark i krig – Danmark uden militære trusler · 297

4. DEL Konklusioner · 311

Kapitel 13: Konklusioner · 313

Litteratur · 321

Stikord · 331

Forord

Hvorfor skrive en bog om krig og fred i det 21. århundrede?

For det første: Krig og fred er på globalt plan blandt de mest politiserede fænomener i dag. Medier fokuserer på krige og væbnede konflikter over hele kloden. Det internationale samfund er dybt involveret i centrale konflikter. Der føres en global krig mod terror. Men der er også markant fokus på opnåelse af fred. Den internationale sikkerhed med hensyn til forholdet mellem stater har aldrig været bedre. EU og Kina kan fx hver for sig betragtes som fredsprojekter med global indflydelse.

For det andet er ikke mindst det danske samfund påvirket af de modsætningsfyldte relationer mellem krig og fred. Danmark er i krig fjernt fra fædrelandet. Samtidig betragter Danmark sig selv som sikkerhedspolitisk i en bedre situation end nogensinde før i historien. Der er ingen konventionelle, militære trusler mod landet. Vi har indrettet os derefter. De danske væbnede styrker forsvares ikke som under Den kolde krig dansk territorium. Det er ikke nødvendigt.

Til gengæld er danskere mere end nogensinde før engagerede globalt i fredsskabende aktiviteter såsom handel, transport, organisation, udviklingshjælp, stabilitetsskabende missioner, militær assistance.

For det tredje: Krig og fred som fænomener og begreber er på en række områder markant ændrede efter afslutningen af Den kolde krig – ændringer, som er forøget efter 11. september 2001. I den nye globale struktur konkurrerer nye udtryksformer for og nye tolkninger af krig og fred med traditionelle. Hverken krig eller fred kan forstås isoleret. For at forstå krig må vi også undersøge fred. Der er derfor også behov for at genintroducere en forskning, som havde sin rod i Den kolde krig, en forskning, som nødvendigvis må sætse på ny teoriudvikling, og som må koble forskning og krig på nye måder. Et formål med denne bog er – med udgangspunkt i den traditionelle freds- og konfliktforskning – at introducere centrale pointer i den moderne *freds- og krigsforskning*. Udtrykket krigsforskning er brugt for at fremhæve betydningen af de nye krige i det 21. århundrede.

For det fjerde: Der er behov for en grundbog om disse emner, i uddannelsessammenhæng, som grundlag for selvstudium, som udgangspunkt for

øget debat og forskning i disse områder. Denne bog tager krig-fred-problematikken op i den nye globale, nationale og individuelle sammenhæng og relaterer den til tidligere udviklingslinjer. Centralt i denne sammenhæng er ikke mindst problematikken om at skabe fred gennem krig og tilsvarende om, at fred – primært forstået som ikke-krig – vil kunne generere krig.

For det femte: Denne bog er unik i sin opbygning og i sin form. Den skelner klart mellem på den ene side krig og fred som fænomener eller realiteter, som iagttagelige fremtrædelsesformer, og på den anden side krig og fred i deres teoretiske og begrebsmæssige sammenhæng. Endvidere udskiller den ligeledes krig og fred i deres forskellige organisationsformer. Bogen konfronterer hele vejen igennem de to modstående begreber krig og fred med de definitioniske vanskeligheder, det indebærer. Det medfører en opmærksomhed på modsætningerne og etablerer en samtænkning, som vil kunne fremme vigtige refleksioner hos læseren og åbne for forestillinger om mulige internationale og globale forandringer. Bogen er bygget på litteraturen omkring krig og fred og på såvel aktuelle som historiske forløb. Den fremtræder pædagogisk med vægt på originalt kildemateriale og forståelige oversigter, tabeller og modeller af teoretisk karakter og er skrevet i et lettilgængeligt sprog.

Ide og indhold

Bogens grundlæggende ide er at skabe en generel introduktion til to fundamentale fænomener i menneskelige relationer: krig og fred. På den ene side forskellige former for væbnet konflikt og på den anden side fredelige tilstande forstået som fravær af krig, men også den positive variant, nemlig identifikation af fredsfremmende faktorer. Bogen refererer til krig og fred i historisk sammenhæng, men vægten ligger på det 21. århundredes muligheder og begrænsninger. Den er i sin orientering tværvideenskabelig og inddrager indsigter og teorier fra økonomi, sociologi, historie, naturvidenskab, jura og freds- og konfliktforskning, men en ikke uvæsentlig del af vægten er på politologien.

Logikken i bogens struktur er følgende: Bogen består af 13 kapitler fordelt på de fire dele: DEL I. Introduktion: Krigs- og fredsfortællinger. DEL II. Generelle dimensioner i krig og fred. DEL III. Specifikke dimensioner i krig og fred: paradokserne. DEL IV. Konklusioner. Hvert kapitel indledes med en *kort rede-*

gørelse for kapitlets indhold. Det afsluttes med en punktvis opsummering og konklusion af kapitlet. Den sidste del af hvert kapitel indeholder et kort afsnit med hvad der betegnes som *fundamentale spørgsmål*. Begrundelsen for at stille disse få, men fundamentale spørgsmål er primært at medinddrage læseren aktivt i de store spørgsmål, der behandles. Spørgsmålene skal markere, at den enkelte kapitelfremstilling umuligt kan fremstå som fuldt dækkende for de komplekse forhold, der analyseres. De skal animere til og fremprovokere nye tanker, forestillinger og forklaringer og endelig medvirke til at åbne og udvide debatten om krigs- og fredsproblematikken i vort århundrede.

DEL I indeholder kapitel 1 Introduktion, som er en indførelse i krigs- og fredsproblematikken gennem en række aktuelle fortællinger om, hvordan krig og fred indgår i den aktuelle diskurs.

Herefter følger de to hoveddele: DEL II, som behandler de *generelle*, overordnede dimensioner i krigs- og fredsproblematikken, og DEL III, som behandler *specifikke* dimensioner, som bliver præsenteret og analyseret som krigens og fredens forskellige, særlige paradokser.

DEL II har fem kapitler. Krig og fred behandles: dels som fænomen og fremtrædelsesform, som den måde krig og fred materialiserer sig på i virkeligheden (kapitel 2) – dels som begreb, teori, ide og forestilling (kapitel 3 og 4). Det vil forenklet sige: Hvordan ser krig og fred ud for soldaten, for de civile ofre, for menigmand foran tv-apparatet og hvordan for forskerne og teoretikerne?

Dernæst følger et kapitel (kapitel 5) om, hvordan krigen og freden bliver organiseret og institutionaliseret. Hvilken rolle spiller militæret som organisation – og hvordan er fredens organisationsformer: bureaukratiet, markedet og civilsamfundet? Det sidste kapitel (kapitel 6) i den generelle del sammenfatter tolkningerne i de forudgående kapitler. Her gennemgås de kontrasterende forståelses- og forklaringstilgange til krig og fred i det 21. århundrede.

Den næste del, DEL III, tager en række specifikke dimensioner op. De drejer sig som krigens og fredens særlige paradokser. Her konfronteres krig og fred i samfundsmæssige processer, som kan ses som paradokser – altså tilsyneladende fornuftsstridige eller modsætningsfyldte påstande. Kapitel 7 tager udgangspunkt i juraen, den nationale og internationale lovgivning. Det behandler krigens og fredens love: dels fredens lovlige destruktion og drab, dels fredens lovløse harmoni. I kapitel 8 er sikkerheden udgangspunktet:

Krigen, som skaber sikkerhed, og freden, som skaber usikkerhed. I kapitel 9 handler det om terror. Er krigen mod terror det, der skaber terror? Er freden truet på grund af terrorbekæmpelse? I kapitel 10 er kernevåbnene udgangspunktet. Er kernevåben svaret på krigens ultimative krav, eller er det fredens ultimative katalysator? I kapitel 11 er identitet det centrale. Identitet skulle give udgangspunkt for konflikt. Forholdet til "den anden" kan være fjendtligt. Men hvad med tværgående eller globalt orienterede identiteter? I kapitel 12 er Danmark i centrum. Hvordan kan Danmark både være mere sikkert end nogensinde, velsignet med dyb fred – og så samtidig være i krig?

I den sidste og afsluttende DEL IV (kapitel 13) konkluderes empirisk og teoretisk med udgangspunkt i den eksisterende og den fremtidige situation på det globale og internationale plan.

Projektet er ambitiøst. Det inviterer til at kunne omfatte hele den menneskelige tilværelse. Det er jo indlysende mere end hvad en enkelt bog kan rumme. Krig relateres til bevidst ødelæggelse. Fred til negationen: fravær af bevidst ødelæggelse. Men fred kan så også omfatte alle andre menneskelige aktiviteter, som måske, måske ikke hindrer krig. Det kunne være fred gennem handel, kommunikation, mellemløst forståelse, udvikling, integration. Det kan også være fred gennem medfølelse og tolerance, fred gennem lighed, fred gennem basale strukturændringer.

Der må derfor prioriteres og foretages fravalg. Hvad er vigtigt at beskrive og analysere, når der er så forskellige opfattelser af, hvad krig og ikke mindst hvad fred er både som fænomener og som begreber? Denne bog lægger vægten på politiske og strukturelle faktorer og mindre på psykologiske, sociologiske og historiske synsvinkler. Modstykket kunne være dele af fredsforskningen eller store historisk-psykologiske værker som fx Erling Bjøls monografier *Hvorfor krig?* og *Hvordan fred?* Denne bog prøver at folde krig-fredstemaet ud for at åbne debatten om forskellige fundamentale tolkninger.

Målgruppe

Bogen sigter på at fremstå som debatskabende grundlag og som elementær introduktion i freds- og krigsforskning for mellemlange og lange videregående uddannelser. Det kan være forsvaret (de tre værnss officersskoler, Forsvarsakademiet), bachelor i statskundskab, i internationale udviklingsstu-